

Ett års förebyggande arbete med Skolprojekt Utväg

Rapport mars 2008

Våld i nära relationer – en folkhälsofråga
Rapport om ett års förebyggande arbete med Skolprojekt Utväg

Produktion GCL Kommunikation
Redaktör och text Lisbeth Hedberg
Foto Thomas Harrysson och Amphi Produktion
Grafisk form Brita Hässel
Tryck Lindgren & söner AB, Mölndal, mars 2008

Våld i nära relationer – en angelägen folkhälsofråga

VÅLD I NÄRA RELATIONER uppmärksammas alltmer som en folkhälsofråga och inte som en familjeangelägenhet bakom stängda dörrar.

Europarådet inledde hösten 2006 ett arbete mot mäns våld mot kvinnor. I november 2007 lämnade regeringen ett förslag till riksdagen om en *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Riksdagen väntas fatta beslut under våren 2008.

Folkhälsokommittén har sedan Västra Götalandsregionen bildades 1999 sett våld i nära relationer som en angelägen fråga och verkat för att stödja arbetet för att förhindra denna form av våld.

Kommittén har även på senare år drivit frågan om hur våld i nära relationer kan förebyggas. Rapporten *Föreställningar om hinder och möjligheter i primärpreventivt arbete med mäns våld mot kvinnor i nära relationer*, som Enheten för socialmedicin, Sahlgrenska akademien vid Göteborgs Universitet, tagit fram på uppdrag av Folkhälsokommittén, visar att kunskapsbrist och den tystnad och skam som omger våldet är hindrande faktorer i det förebyggande arbetet.

Skolprojekt Utväg, som drivs som en del av Utväg Skaraborg och som finansieras av Länsstyrelsen i Västra Götaland, har som mål att erbjuda unga kvinnor och män samt skolpersonal kunskap om våld i nära relationer och att synliggöra frågan samt diskutera attityder och värderingar.

Folkhälsokommittén anser att Skolprojekt Utväg, använder en ny och intressant metod för att arbeta förebyggande. För att sprida information om projektet och metoden har Folkhälsokommittén finansierat och medverkat i arbetet med att ta fram denna rapport.

Mars 2008

Johan Jonsson

Folkhälsochef

Västra Götalandsregionen

”Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något den vill.”

Per Isdal, psykoterapeut,
Alternativ till Vold i Oslo

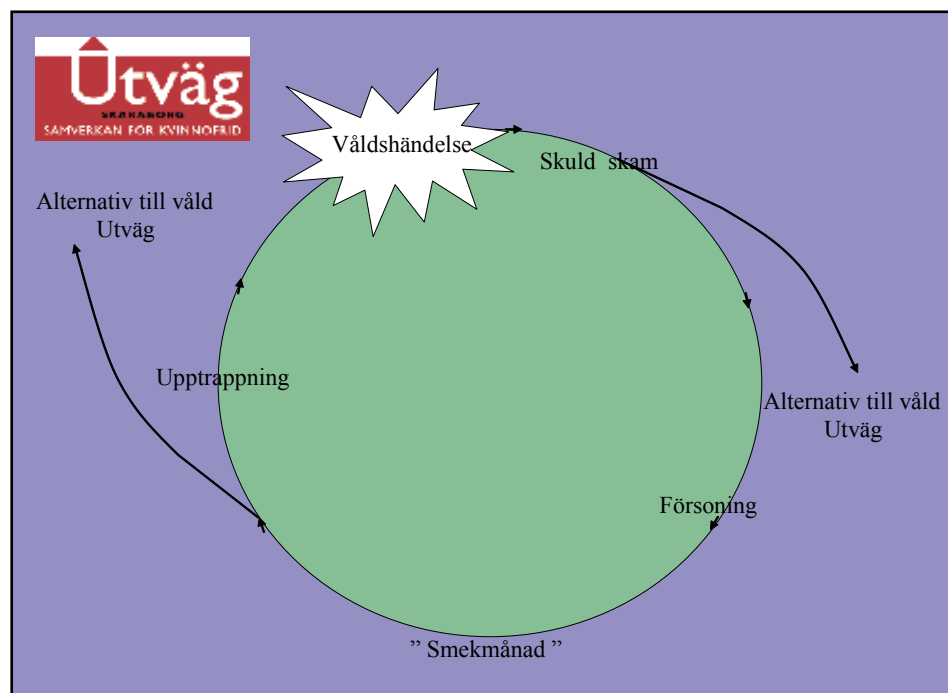
VÅLD I OLIKA SKEPNADER

- Fysiskt våld – sparkar, slag, knuffar.
- Psykiskt våld – makt och kontroll. Ekonomiskt förtryck, isolering, kontroll av umgänge. Använda husdjur för att straffa. Verbalt våld, att kalla någon för nedvärderande eller kränkande tillmälen.
- Sexuellt våld – tvång och makt. Tvinga till sig sexuella handlingar.
- Materiellt våld – våld mot döda ting. Slå sönder inredning, ofta saker som betyder något extra.
- Latent våld – att hota med våld, att skrämja och att skapa rädsla.

VÅLDET I SIFFROR

- 25 400 fall av våld i nära relationer polisanmälades i Sverige 2006. Då mörkertalet är stort uppskattas detta utgöra cirka 20-25 procent av samtliga fall.
- 2007 anmälades i Västra Götalands län 1 989 fall av misshandel inomhus mot kvinnor 15 år och äldre som utförts av bekant med offret och 390 fall av grov kvinnofridskränkning (= upprepade kränkningar under lång tid).
- Män står för närmare 90 procent av alla våldsbrott i Sverige. I nära relationer är andelen ännu högre.
- 35 procent av 100 000 slumpvis utvalda kvinnor har någon gång upplevt fysiskt eller sexuellt våld eller hot från en tidigare partner. 11 procent har någon gång varit utsatt för fysiskt eller sexuellt våld från nuvarande partner.
- 1-2 barn och ungdomar i varje klass i grundskola och gymnasium beräknas uppleva eller ha upplevt våld i sin familj.
- Varje år dödas i genomsnitt 17 kvinnor till följd av våld de utsatts för i sin nära relation.
- De samhällsekonomiska kostnaderna för mäns våld mot kvinnor i nära relationer uppgår varje år till cirka 3 miljarder kronor. Siffran omfattar kostnader för bland annat sjukvård, rättsväsende och socialtjänst.
- De direkta kostnaderna för sjukvården beräknas vara cirka 30 miljoner kronor. I summan ingår inte kostnader för rättspsykiatri, psykiatri, BUP, tandvård, läkemedel och ambulanstransporter och sjukvård för patient som avlidit.
- De indirekta kostnaderna, exempelvis produktionsbortfall och värdet av ideellt arbete, beräknas vara över 700 miljoner kronor per år.

*Siffror från Brottsförebyggande rådet, Socialstyrelsen,
Statistiska centralbyrån och Rädda barnen*

VÅLDSCYKELN – EN EVIG UPPREPNING

Mäns våld mot kvinnor beskrivs ofta som en händelse med cykliskt förlopp där faserna upptrappning – våldsbrott – ”smekmånad” – upptrappning, följer i en evig upprepning. Det finns två tillfällen att komma i kontakt med männen där motivationen för förändring är som störst. Det ena är i nära anslutning till att en våldshändelse ägt rum, eventuellt följd av en polisanmälan. En annan gynnsam tidpunkt för kontakt med Utväg är när ”smekmånaden” går mot upptrappning.

Samverkan för att minska våldet i nära relationer

I Skaraborg finns lång erfarenhet och tradition att samverka kring frågor som rör våld i nära relationer.

– Sammanlagt har vi, inkluderat pilotverksamheten 1992 till 1995, hållit på i sexton år och vi utvecklar hela tiden vårt arbetsätt, säger Ann Wolmar, verksamhetsledare.

– Grunden är att ge hjälp och stöd åt kvinnor, barn och män som utsätts för våld, bevittnar våld och utövar våld i sina nära relationer. Det gör vi genom individuella samtal och i våra samlingsgrupper.

NÄR UTVÄG SKARABORG STARTADE som permanent verksamhet 1996 talades det inte så mycket om att det fanns barn i de här familjerna. Barn och ungdomar som också behövde få prata och bearbeta sina upplevelser. Fokus var helt inriktat på den som utsätts för våld och den som står för våldet.

– Men barnen kom in ganska snabbt. Det var flera kvinnor i våra grupper som lyfte frågan och undrade ”men våra barn då?”, och sedan 1997 har vi gruppverksamhet för barn och från 2001 en egen barnsamordnare på heltid, säger Ann Wolmar.

Barnsamordnaren finansierades till en början som projekt av Lidbeckska stiftelsen, Rädda Barnen och Allmänna arvsfonden, men tjänsten är numera permanent.

– Bara de två senaste åren, 2006 och 2007, har vi haft sju barngrupper här med sammanlagt 34 barn, säger Ann som själv har en bakgrund som socionom och kurator inom barnpsykiatri och har med sig barnperspektivet i det mesta hon gör.

SAMHÄLLET TAR MER ANSVAR

Utväg Skaraborg har hämtat mycket av sin arbetsmodell från Projekt Frideborg i Norrköping. De i sin tur har hämtat inspiration från Duluthmodellen från Minnesota i USA, en modell som bygger på myndighetssamverkan, uppsökande arbete,

individuella samtal samt gruppverksamhet.

– Och nu är det många som har Utväg som modell, konstaterar Ann Wolmar.

Historiskt har frågor som rör våld i nära relationer och kvinnofridsfrågan legat på de ideella organisationerna, men samhället har nu alltmer börjat ta över ansvar. Bland annat som en effekt av kvinnofridspropositionen 1998. Den klargjorde bland annat att myndigheter har ett eget ansvar att utbilda och utveckla sin kompetens, och att samverka med varandra. Att formuleringen i socialtjänstlagen ändrades i juli 2007 från att säga att myndigheten bör stötta brottsoffer till att den ska stötta brottsoffer, har också stor betydelse.

TÄNKER I LÄNKAR

Utväg Skaraborgs uppdrag består av två olika delar, dels kärnverksamheten med individ- och gruppverksamhet och dels att utveckla myndighetssamverkan.

– Vi tänker hela tiden i länkar, och att alla myndigheter är viktiga länkar. Vi har också skapat ett kontaktpersonsätverk med ett 50-tal personer som samlas en gång om året för en gemensam utbildningsdag. Kontaktpersonerna fungerar som språkrör mellan sin organisation och Utväg. Och de ska vara de inom respektive myndighet som har spetskompetens i ämnet och vara extra uppdaterade när det gäller kvinnofridsfrågor, slutar Ann Wolmar. •

BARNNS UPPELVELSER AV VÅLD MOT MAMMA

Vad har varit jobbigast?

1. Tystnaden och hemlighållandet
2. Att ingen ingripit när de försökt antyda
3. Ansvar för mamma och syskon
4. Skuld och skam
5. Oro för att utsättas för fysiskt våld själva
6. Risken att bli övergivna

Erfarenheter från Utväg Skaraborgs barngrupper

Ökad andel unga flickor

– Bakgrunden till Skolprojekt Utväg var att vi inom Utväg Skaraborg, men också polis, skolkuratorer och socialsekreterare, såg en ökad andel unga flickor som var utsatta för våld från sina pojkvänner. Flickor på högstadiet och gymnasiet, säger Ann Wolmar.

– Det kändes alarmerande och vi förstod att vi måste göra något för att hjälpa dessa flickor, men också för att förebygga och få flickorna att inte acceptera och pojkarna att inte slå.

ANN WOLMAR, HAR ARBETAT i Utväg Skaraborg – samverkan för kvinnofrid sedan starten 1996, först som ansvarig för kvinnoverksamheten och de senaste åren som verksamhetsledare.

– Under 2005 skapade vi en pilotgrupp för unga våldsutsatta kvinnor i åldrarna 15 till 25 år. Året därpå ansökte vi om pengar från Länsstyrelsen i Västra Götaland för att kunna fortsätta med vår så kallade tjejgruppsverksamhet, säger Ann Wolmar.

Länsstyrelsen är den myndighet som hantlar de statliga utvecklingsmedel som regeringen

avsätter för verksamhet för våldsutsatta kvinnor och deras barn.

För att arbeta också förebyggande började Ann Wolmar skissa på det som sedan blev Skolprojekt Utväg som drivs som projekt sedan januari 2007. Också detta projekt finansieras av Länsstyrelsen i Västra Götaland.

– Skolprojektet växte fram i gemensamma diskussioner med Christina Nettelbladh Malm som nu är en av våra två skolinformatörer. Hon hade då arbetat som genuspedagog i Skövde i flera år och kände också skolans värld efter många år som lärare, säger Ann Wolmar.

VIKTIGT NÅ NER I ÅLDRARNA

– Det känns viktigt att nå ner i åldrarna. I den här gruppen med unga kvinnor, och förstås också unga män, är det lättare att förebygga och behandla. I varje skolklass finns oftast en eller två som har erfarenheter av våld i familjen. Genom skolprojektet öppnas också en möjlighet för oss att fånga upp flickor som utsätts för våld av sina pojkvänner och erbjuda dem hjälp, antingen genom elevhälsan eller genom att kanske komma till våra grupper, fortsätter Ann som är mycket nöjd med utvecklingen av Skolprojekt Utväg och med mottagandet som skolinformatörerna får ute på skolorna, både från elever, personal och ledning. •

Ann Wolmar, verksamhetsledare för Utväg Skaraborg och initiativtagare till Skolprojekt Utväg som startade januari 2007. Foto: Thomas Harrysson.

När skolinformatörerna Christina Nettelbladh Malm och Peter Gustafsson var på besök i klass 9 på friskolan Metis i Skara fick fotograf Thomas Harrysson tillfälle att fotografera. Samtliga reportagebilder i rapporten kommer från detta tillfälle.

De gör våldet synligt

Han kan våldet och hon kan pedagogiken och genusperspektivet. Peter Gustafsson och Christina Nettelbladh Malm är sedan januari 2007 skolinformatörer inom Skolprojekt Utväg i Skaraborg. Tillsammans har de uppdraget att i förebyggande syfte göra våldet i nära relationer synligt, och att diskutera attityder och värderingar till våld bland elever i årskurs 9 och i årskurs 1 på gymnasiet.

CHRISTINA ÄR GENUSPEDAGOG och har över tjugo års erfarenhet från skolan som ämneslärare på högstadiet och gymnasiet. Peter har en bakgrund som behandlingsassistent, och arbetar sedan tjugo år som familjebehandlare inom barn- och ungdomspsykiatri. Han är också en av gruppledarna inom Utväg Skaraborg för barn som upplevt våld i familjen.

– Det viktigaste med vårt förebyggande arbete är att synliggöra våldet och arbeta bort skuld och skam. Genom att diskutera och samtala kring rådande normer och attityder och att sprida kunskap i ämnet, vill vi medverka till förändring och visa på att det finns hjälp att få, säger Christina och Peter, som under 2007 mött över 1 000 ungdomar i 50 klasser. ▶

Christina Nettelbladh Malm kan pedagogiken och genusperspektivet. Här i full gång med en övning för att med hjälp av eleverna ringa in vad som kännetecknar en bra person. Helt klart är, att det inte står "en som slår" på listan.

→ – Vi tror att våldet, och de tragiska effekterna av det, kan minska om kunskaperna ökar. Och därigenom också minskat mänskligt lidande och lägre kostnader för samhället.

De direkta kostnaderna för våld i nära relationer, i de flesta fall mäns våld mot kvinnor, beräknas enligt Socialstyrelsen vara över tre miljarder kronor. Det omfattar kostnader för polisinsatser, rättegångar, sjukvård och utbetalningar från Försäkringskassan. De indirekta kostnader som uppstår, exempelvis i form av psykiskt lidande, är däremot svårare att sätta siffror på och mäta i pengar.

INTE RÄDDA FÖR STARKA REAKTIONER

I några av skolorna som Christina och Peter besökt har det kommit reaktioner från personal kring att visa filmen *Ingen ser oss*. Personalen har ställt frågan: Vad sätter detta igång? Men skolinförarna är inte rädda för starka reaktioner.

– Om någon blir ledsen så har det otäcka redan hänt, och då är det bara bra att reagera, säger

”Om någon blir ledsen så har det otäcka redan hänt, och då är det bara bra att reagera.”

Christina som tillsammans med Peter utvecklat sin metod för att ta emot reaktionerna. När filmen visas är en av dem med i klassrummet och en av dem finns alltid utanför. Vid flera tillfällen har det hänt att elever lämnat filmvisningen innan filmen är slut.

– Det kan vara alltifrån mycket starka reaktioner med gråt och förtvivlan till ”filmen är inte bra”. Men även bakom en sådan kommentar kan det ligga något gömt, säger Peter som är van att arbeta med barn och ungdomar och våldsproblematik.

Det har också hänt att någon i personalen reagerat och sedan tagit kontakt med Utväg.

INTRESSANTA, BRA DISKUSSIONER

Peter och Christina har många episoder att berätta från sina besök ute i skolorna.

– Vi trodde att tjejerna skulle vara mer öppna och vilja prata om de här frågorna än killarna. Men vi har flera exempel på enkönade killklasser på de praktiska programmen där vi fått igång

väldigt intressanta och bra diskussioner. Bättre än det kanske hade blivit om det varit tjejer med. När killarna lämnar rummet har de väldigt klart för sig vad som utmärker en bra man. En bra man för dem är en som inte slår. Och en bra relation är en jämställd relation där ingen har makt över den andra, säger Christina.

– Det har också hänt att på ytan väldigt tuffa grabbar ”kommit ut” och berättat inför sina klasskamrater att de själva upplevt våld i familjen. Och det har i sin tur öppnat upp för väldigt bra diskussioner och att fler vågat berätta, säger Peter.

VILL INTE BLI EN BOCK I KANTEN

Något som varit viktigt för de båda skolinformatorerna är hur deras medverkan betraktas i skolan. Att deras program tas på allvar och blir en viktig del i det fortsatta arbetet med normer

och attityder till våld.

– Vi vill inte bara bli en bock i kanten, ”skönt, nu har vi bockat av den punkten, nu kan vi syssla med annat”, säger Christina, som tillsammans med Peter också funderat mycket på synen på skolans två uppdrag.

– Ibland får vi en känsla av att kunskapsuppdraget värderas högre än demokratiuppdraget på vissa skolor och att det är svårt prioritera och hinna med annat. Medan verksamheter som vår tas emot med öppna armar på andra ställen.

Under 2007 arbetade Peter Gustafsson och Christina Nettelbladh Malm halvtid som skolinformatorer. Något som de upplevde vara alltför lite då suget efter deras tjänster ute i skolorna varit stort. Men Skolprojekt Utväg har nu beviljats projekt pengar för ytterligare ett verksamhetsår och under 2008 arbetar de båda 75 procent. •

“När killarna lämnar rummet har de väldigt klart för sig vad som utmärker en bra man.”

Inte blunda för verkligheten

– Vi måste ta upp också det svåra och inte blunda för verkligheten, kommenterar Urban Lergård, rektor på Teglaskolan som haft flera besök av Skolprojekt Utväg.

UNDER 2007 BESÖKTE Skolprojekt Utväg sammanlagt 50 klasser runt om i Skaraborg. Sex av dem på Teglaskolan i Skara under skolans hälsovecka som är ett återkommande arrangemang. Där fick skolinformatorerna möjlighet att under tre dagar möta 150 elever i skolans 9:or och föra ut sitt budskap. De fick också tillfälle att föreläsa för 40 av skolans medarbetare; lärare, elevassistenter, skolvärdar och kanslipersonal. Detta i ett samarrangemang med 30 medarbetare på Djäkneskolan, där skolinformatorerna träffat fem klasser.

Urban Lergård är rektor på Teglaskolan: – Jag

måste erkänna att jag personligen blev lite tagen på sängen. Jag kände inte till att omfattningen av våld i nära relationer är så stor. Vi har själva för lite kunskap på området och är väldigt tacksamma över det Skolprojekt Utväg kan ge oss, säger han och berättar att han direkt bokade in skolinformatorerna för att besöka också skolans nästa omgång 9:or.

– Våra elever blev väldigt gripna. Och min åsikt är att vi även måste ta upp det svåra i skolan och inte blunda för verkligheten. För att möta om några av våra elever skulle känna igen sig och reagera starkt hade vi full beredskap med skolsköterskor under Utvägs besök.

Efter hälsoveckan och skolinformatorernas besök fortsatte diskussionen aktivt i klasserna tillsammans med sina klasslärare under en vecka, och de allra flesta tyckte att de haft en bra diskussion och att det är värdefullt att få diskutera normer och värderingar. Ämnet har också följts upp på en temadag. •

VIKTIGAST MED VÅRT FÖREBYGGANDE ARBETE

- Synliggöra våldet
- Ta bort skuld och skam
- Diskutera och förändra normer och attityder
- Visa på att det finns hjälp att få
- Få till det goda samtalet.

Ett år med Skolprojekt Utväg

SJÄLVVÄRDERING

Självvärdering som modell har använts och utvecklats vid svenska universitet och högskolor.

Självvärdering innebär att de som är direkt berörda i ett projekt eller i en utbildning gör egen kritisk bedömning av verksamheten eller organisationen som ska granskas.

Självvärdering har framför allt visat sig vara en metod för personal- och verksamhetsutveckling. Men den kan också utgöra ett stöd för och ett led i en extern utvärdering.

Under 2007, första året med Skolprojekt Utväg, har skolinformatörerna Christina Nettelbladh Malm och Peter Gustafsson använt så kallad självvärdering som metod för egen utvärdering av projektet.

Med hjälp av veckovisa dagboksanteckningar har de beskrivit processen med fokus på deltagare, personal och organisation. Och de anser att detta sätt att följa och utvärdera arbetet varit till stort stöd både för dem själva och för organisationen.

Under projektet har skolinformatörerna fått handledning av Jan Holmer, professor vid Institutionen för arbetsvetenskap vid Göteborgs Universitet, som skrivit boken *Självvärdering som stöd för personal- och verksamhetsutveckling*.

På följande sidor redovisas utdrag ur skolinformatörernas självvärdering, reflektioner och dagbok.

Självvärdering

■ *Det har betydelse vem som bjuder in*

Vi har funderat på vad som gjort att vi på vissa skolor nått all personal och samtliga elever i exempelvis en årskurs, och i andra skolor enbart fått komma till enstaka klasser. Mycket tror vi är beroende av vem som bjudit in oss till skolan. Är det skolledningen som prioriterar frågan och bjuder in oss så upplever vi att chansen är större att vi når fler. Är det en engagerad kurator så har hon eller han också sett till att vi fått träffa så många elever som möjligt, om hon eller han har goda kommunikationsmöjligheter på skolan. Är det däremot en enskild lärare som bjuder in oss så blir det kanske just den klassen och ingen mer på den skolan.

■ *Oftare yrkesförberedande och individuella program*

En iakttagelse är att fler yrkesförberedande och individuella program på gymnasiet varit mer aktiva för att få oss till klasserna än de studieförberedande programmen. Vad beror detta på? Beror det på en förlegad syn på var våldet finns och kan uppstå, att man tror att våldet är mer vanligt bland vissa samhällsklasser?

■ *Kunskapssyn och synen på skolans uppdrag*

Handlar valet att bjuda in oss, eller inte bjuda in oss, om lärarnas kunskapssyn och vad man anser är viktigt att eleverna får med sig från skolan? Arbetar man olika utifrån skolans två uppdrag; demokratiuppdraget och kunskapsuppdraget? Vi har också märkt att på de skolor som man har en aktivt drivande person i personalgruppen eller ledningen, där är även resten av personalen mer positiva till att arbeta med frågor om normer, våldets mekanismer, attityder och jämställdhet.

■ *Vikten av fortbildning*

Spontana reaktioner efter film, föreläsning, diskussion och värderingsövningar som inte är kopplade till enkäterna har varit övervägande positiva. Dock har vi från en skola mött rädslor från

elevvårdsteamet. Rädslor som bestått i att man har tyckt att filmen varit för stark och realistisk och att det kan innebära att några blir ledsna.

Det vi tycker är mest oroväckande är att räds-lorna kommit från elevvårdsteam som borde ha kunskaper om att det är bra om de får en ingång till att arbeta med elever som har levt med våld. Vår uppfattning är att det aldrig är farligt att någon blir ledsen. Vi har förstått att frågan om våld i nära relationer sällan tas upp och diskuteras på skolorna. Det finns osäkerhet och okunskap bland skolpersonalen. Därför är det viktigt att vi även fortbildar all personal.

■ *Vår uppgift att lotsa vidare*

De flesta skolor vi var på under våren har bett oss att återkomma under hösten. När vi varit på skolan har rädslan att prata om ämnet minskat, och man förstår problematiken och vikten av att både personal och elever får den här kunskapen. Både elever och personal har kommit fram efter avslutat program och berättat om att de lever eller har levt med våld, vilket har gjort att vi har kunnat hjälpa till att lotsa dem vidare till Utväg eller till skolans elevvårdsteam. Det är ju en del av vår uppgift. Under föreläsningarna berättar vi om Utväg Skaraborg och hur man kan kontakta oss och annan personal där om man har frågor eller vill ha hjälp. Vi delar alltid ut information om Utväg och skolprojektet till varje elev vid våra besök.

■ *Ger killar chans att prata relationer*

Eleverna har varit mycket positiva och vi har sett att det finns ett stort sug efter att få arbeta och diskutera kring attitydfrågor. En reflektion har varit att de allra bästa diskussionerna varit i enkönade killgrupper. Det kan vara så att de sällan får chansen att prata relationer, jämställdhet och våld på ett seriöst plan. Vi har aldrig valt gruppammansättning utan har tagit hela klasser. Vi har sagt ifrån att vi inte gärna vill ha samman-slagna klasser, eftersom det är viktigt att man känner trygghet i gruppen. ▶

VÄGEN TILL FÖRÄNDRING

- Påverka sociala konstruktioner och föreställningar – ett arbete som börjar hos oss själva.
- Nolltolerans mot våld – inte i något sammanhang är våld OK, och det är aldrig någon annans fel.
- Tydlighet från omvärlden/vuxenvärlden – det går att sträva efter att vara en "bra person", och det går att göra motstånd mot destruktiva föreställningar och ideal.

► ■ **Blivit en ny personalkategori**

Vi har insett att vi har blivit en ny personalkategori ute på skolorna. Som skolinformatörer fungerar vi också som konsulter, fortbildare och samtalsledare. Vi har märkt att behovet av information och kunskap är stort, och att när vi kommit in på en skola så genererar det sig självt och de vill ha mer.

■ **Trygga i vår roll**

Vi har blivit allt mer samkörda och utvecklade och lärt oss hur vi får igång framför allt tysta klasser. Personalen på skolorna tycker att det är bra att vi är en man och en kvinna. Det är viktigt att det är en trygg personal som är trygga med undervisningsmaterialet och kunniga i ämnet för att därigenom få bra samtal med elever. Eleverna måste få känna sig trygga i samtalet och med situationen.

■ **Utvecklats som yrkespersoner**

Vi inser att vi som yrkespersoner har utvecklats mycket. Vi har fått ta del av varandras erfarenheter som vi har nytta av i vårt arbete.

■ **Enkät med positiva svar**

Under hösten har vi skickat ut 17 enkäter för utvärdering till kontaktpersoner på samtliga skolor vi besökt och fått in svar från 14. Enligt enkätsvaren är samtliga positiva till vårt arbete. Dock tycker flera att filmen är stark och ger elevreaktioner, samtidigt som de tycker att det är jätteviktigt att vi visar den då den är realistisk. Samtliga tycker också att det är mycket viktigt att arbeta med dessa frågor och att det öppnar för fortsatt arbete både för undervisande personal och elevvårdsteam.

■ **Förbättra konceptet**

Vi arbetar hela tiden för att förbättra konceptet. Man ser efter ett tag vad som går hem och inte i olika grupper. Därför måste vi ha lite varierande program beroende på grupp sammansättning och gymnasieprogram. Likaså om det handlar om skolpersonal eller personal från socialtjänsten.

■ **Fortsatt kvalitetssäkring**

Vi vill fortsätta att försöka kvalitetssäkra arbetet ute på skolorna. Det allra bästa har varit när

vi har fått möjlighet att träffa både all personal och alla elever på en skola. Det ultimata är att vi sedan får möjlighet att återkomma för att träffa både personal och elever och få möjlighet att följa upp programmet. Vi vill ha med personalen på tåget, skolpersonal som efter vårt besök vill fortsätta att diskutera ämnet. Vi har försökt att skaffa oss kontaktpersoner på de skolor vi har besökt för att de sedan ska kunna få hjälp med det fortsatta arbetet på skolan.

■ **En del i värdegrundsarbetet**

Vi skulle också önska att man i värdegrundsarbetet på skolan kontinuerligt arbetade med jämställdhet, relationer, våld och attityder och att man skrev ner detta i sina verksamhets- och likabehandlingsplaner.

■ **Uppbokade och brist på tid**

Vi har varit så uppbokade att tiden på kontoret varit minimal periodvis. Mycket utav kontakter med kuratorer och andra yrkesgrupper har måst ske från bilen. Bristen på tid har också inneburit att vi inte alltid har kunnat hålla oss uppdaterade och läsa in oss på nya rön och att vi inte heller kunnat nå så många personalgrupper som vi velat. Länsstyrelsen har insett dilemmat och från 1 januari 2008 har vi fått två tjänster på 75 procent.

■ **Samverkan ökar trovärdigheten**

Vi har sett vikten av att om man ska arbeta utåtriktat och förebyggande med våld i nära relationer, så är det viktigt att man är kopplad till en verksamhet som på ett proffsigt sätt arbetar med dessa frågor. Därför är vi som skolprojekt beroende av Utväg, och för att en verksamhet som Utväg ska bli trovärdig, så bör man även arbeta med förebyggande verksamhet som exempelvis vårt skolprojekt.

■ **Uppmärksam fråga**

Frågan om mäns våld i nära relationer har under året uppmärksammats mycket på både regeringsnivå, regional nivå, kommunal nivå och inom media. Vilket vi tror i sin tur bidragit till att man förstått att det både ur ett mänskligt och ekonomiskt perspektiv är viktigt att arbeta med dessa frågor. Både för att förebygga, synliggöra och visa på den hjälp som finns att få. •

Reflektioner

”NÄR VI STARTADE PROJEKTET fanns en stor frustration över att inte komma igång, men med facit i hand så förstår vi att det egentligen handlade om en ganska kort startsträcka. De veckor i början när vi inte hade några bokningar behövde vi för att sätta ihop materialet, lära känna varandra och skapa kontakter. Därefter kom den så kallade ketchup-effekten.

När vi började arbeta med skolprojektet pratade vi om Mäns våld i nära relationer. Idag säger vi Våld i nära relationer för att även inbegripa samkönade relationer och för att uppmärksamma att även killar och män kan utsättas för våld, framför allt psykiskt våld.

Normer, attityder och fördomar

En viktig del i vårt arbete har varit att diskutera rådande normer, attityder, fördomar och föreställningar, och vikten av bra och jämställda relationer. Det har känts både tacksamt och viktigt då vi förstått att man inte diskuterar eller pratar så mycket om detta i skolan.

Framför allt har vi märkt att killar har ett jättebehov att få ventilera dessa frågor. Här kom även våra egna fördomar på skam, då vi någonstans längst inne trodde att tjejer skulle vara mer intresserade än killar. De är givetvis också intresserade, men vi tror att tjejer får fler chanser både i skolan och privat att diskutera dessa frågor. Killar har färre forum och omges också av fördomar och förväntningar precis som vi delvis hade.

Filmen en del i helheten

I några klasser har vi fått starka reaktioner på filmen *Ingen ser oss* och elever har blivit ledsna. Därför är det viktigt att aldrig enbart visa filmen, utan att se vårt program som en helhet. Det är det efterföljande arbetet med bland annat diskussioner och värderingsövningar som är absolut viktigast. Men filmen är en mycket viktig del av programmet eftersom den berör. Film är ungdomars medium och det är lätt att beröra via film, och när människor blir berörda så är det lättare att nå fram och att engagera.

Utarbeta fortsättningsprogram

Vi skulle gärna vilja återkomma till vissa klasser och göra en återkoppling. Därför håller vi på att utveckla ett fortsättningsprogram med fokus kring relationer. Ungdomar ser så mycket mer skrämmande filmer privat, men eftersom våld i nära relationer är så skuld- och skambelagt så känns filmen *Ingen ser oss* som mer otäck. Det är viktigt att diskutera detta med både personal och elever. Skammen och skulden kan annars bli ett hinder till att arbeta med frågan om våld i nära relationer.

Fundera och reflektera

För att kvalitetssäkra vårt arbete bör vi kanske ställa fler frågor till de skolor som vill att vi ska komma. Vi vill få dem att fundera och reflektera över hur arbetet på skolan kan fortsätta och förankras i skolans övriga verksamheter. Sedan ▶

Vid besöken i skolorna använder skolinformatorerna sig ofta av så kallade värderingsövningar där eleverna med handuppräkningsövningar får visa vad de tycker. Ett påstående att ta ställning till kan vara: Att bli kallad fitta, hora eller böj kan göra lika ont som att få ett slag.

april 2006 ska alla skolor ha en likabehandlingsplan och vi skulle gärna vilja vara en del av den förebyggande delen i planen.

Vi vill gärna påverka skolorna att tänka på frågan om våld i nära relationer, jämställdhet och likabehandling när man skriver sina verksamhetsplaner. Vi önskar och vill gärna utveckla samarbetet med elevvårdsteamerna på skolorna och få dem med i det förebyggande arbetet.

Stort behov av fortbildning

Vi har under året som gått funnit att det finns ett mycket stort behov av fortbildning för många yrkeskategorier i ämnet våld i nära relationer. Inom sjukvård och socialtjänst glömmar man många gånger att fråga om våldet. På högskolor och universitet borde det vara en självklarhet att frågor om våldets mekanismer, jämställdhet och genus ingår i obligatoriska kurser.

Så vill vi utveckla vårt arbete

Vi vill i framtiden kvalitetssäkra vårt arbete och se till att vi finns med i skolornas verksamhetsplaner. Vi vill också utveckla samarbetet med skolornas elevvårdsteam. Vi ser en stor utvecklingspotential och har börjat göra ett program riktat till förskolepersonal, liksom ett fortsättningsprogram med tonvikten på relationer och jämställdhet för att använda när vi återkommer till de klasser vi redan besökt. Ett annat stort och viktigt område är det hedersrelaterade våldet, vilket vi har många funderingar kring hur man kan arbeta med i klasser och bland personal. Det är också viktigt att uppmärksamma att våld även förekommer i enkönade relationer.

Utvecklingsmöjligheterna är många. För att göra ovanstående möjligt bör skolprojektet i framtiden permanentas.” •

Viktigt att ta med sig

I självvärderingen har skolinformatörerna lyft fram flera saker som är viktiga att ta med i det fortsatta arbetet under 2008, och att föra vidare till andra som vill starta liknande projekt:

- ta vara på det stora intresset och engagemanget
- behovet av fortbildning
- uppmärksamma att upplevelsen av skuld och skam fortfarande är hinder och att våld i nära relationer fortfarande upplevs som privat trots lagändringar och attitydförändringar
- betydelsen av vem som är ingången till en skola, både när det gäller att få komma och på vilket sätt man tas emot
- uppmärksamma hur skolorna arbetar med den här typen av frågor, exempelvis inom ämnet livskunskap
- lyfta fram frågan om normer och attityder till våld i skolornas likabehandlingsplaner
- skapa ett gott samarbete med skolornas elevvårdsteam
- vikten av en bra film och ett bra utbildningsmaterial
- fortsätta kvalitetssäkra arbetet
- vikten av att ha en organisation som Utväg Skaraborg bakom sig som både har kunskaper och erfarenheter när man drar igång ett skolprojekt.

Rapporten i sin ursprungsform kan hämtas hem från www.utvag.se.

Ur skolinformatörernas dagbok

Basen för skolinformatörernas utvärdering av projektet, som gjorts utifrån metoden Självvärdering, har varit en dagbok som de fört tillsammans vecka för vecka. Bland annat detta kan man läsa där:

Vecka 8-9:

Ringer runt till samtliga gymnasieskolor i Skaraborg. Det verkar som att de praktiska gymnasieskolorna är mer positiva än de mer teoretiskt inriktade. Kan det ha något med kunskapssyn att göra? Det mest positiva är att många hört talas om oss och flera har diskuterat frågan. Många säger att de ska planera in oss till hösten då vårens planering redan är klar. En del säger att de redan arbetar med frågan ..? Skickar ut brev med broschyrer till utbildningschefer, rektorer och kuratorer.

Vecka 21:

Träffade en IV-klass på en av gymnasieskolorna där samtliga elever var invandrare. Största delen av gruppen hade mycket svårt med svenskan. Vi fick börja med att förklara ordet våld. Det fick bli tydligt och mycket kroppsspråk. Läraren lite orolig innan för att eleverna skulle "skämta bort det", samt att flera har en mycket patriarkalisk syn, men samtliga tog det mycket seriöst.

Vecka 24:

Vårt första halvår som skolinformatörer har varit mycket lärorikt och bestått av många intressanta möten. Vi har tagits emot mycket positivt av alla vi besökt och samtliga har tyckt att detta är oerhört viktig kunskap som borde komma fler till del. Ungdomar behöver och vill få prata om jämställdhet, relationer och våld. Vuxna inom skola, socialtjänst, sjukvården etc behöver dessa kunskaper för att hjälpa både barn och vuxna som lever i destruktiva våldsrelationer. Lite frustration över att tiden inte riktigt räcker till för att serva hela Skaraborg. Många intresserade, men vi arbetar dock bara 50 procent. Många har redan hört av sig inför hösten. Materialet vi använder är bra, men vi hittar hela tiden nya infallsvinklar och lägger till nya diskussionsfrågor och värderingsövningar. Först var vi skeptiska till att skolorna skulle betala för film och handledningsmaterial, men vi har nu upptäckt att det är bra. Det har blivit en drivkraft i sig. Har man köpt materialet så vill man ju också utnyttja det. ▶

Det har inte varit svårt för Christina Nettelbladh Malm och Peter Gustafsson att få igång bra och intressanta diskussioner kring våld i de 50 grundskole- och gymnasieskolor de besökt med Skolprojekt Utväg. På bilden är de på besök i en klass på friskolan Metis i Skara.

→ Vecka 36:

I Skara hela veckan, träffat alla åk 9 på en av grundskolorna samt all personal på båda grundskolorna. Det var första gången som vi körde vårt program för åk 9 och det föll mycket väl ut. Visserligen märks det att de är yngre än åk 1 på vårterminen, men de har varit mycket engagerade och tagit budskapet seriöst. Det var dock lite svårare att få igång diskussioner i åk 9, framförallt med killarna. Alla tycker att filmen är gripande och en tjej sa ”precis så är det!”. Hon grät, men sa samtidigt att vi gör ett mycket viktigt jobb som visar alla utsatta att de inte är ensamma. Cirka 20 elever hade spontant sagt till rektorn att Utvägsprogrammet var ”skitbra”. Teglskolan har haft en hälsovecka med motion, trafik, elevdemokrati etc, och här lade man också in ett besök av oss skolinformatorer från Utväg. En bra inkörsport, men det är viktigt att man sedan fortsätter arbetet. En av lärarna sa sig vara villig att driva, alternativt fortsätta, arbetet på skolan. Bra! Måltidspersonalen på skolan som också var med kom och sa att den här informationen borde alla få.

Vecka 40:

Träffade två klasser på gymnasium på torsdagen, först en årskurs 3, tunga fordon, med 20 pojkar och en flicka. Bra diskussioner. När pojkar kommer igång att prata märker man att det finns ett stort sug efter att få prata. Sedan årskurs 1, hotell och restaurang, blandat pojkar och flickor men flest flickor. Många är kontaktsökande och har behov att prata med vuxna. Att prata relationer, våld och jämställdhet känns klockrent. Lärarna berättade att efter vi varit hos dem i våras, hade eleverna fortsatt att prata och samtidigt berättat att de uppskattade vårt program. Kull!

Vecka 41:

En av oss sitter alltid utanför klassrummet under filmen. Denna gång när filmen visades för en av klasserna kom ett par killar från en grupp som sett filmen tidigare och ville prata, en från Bosnien och en från Kosovo. De började diskutera makt och kontroll genom våld och drog paralleller med kriget i Bosnien och Milosevic. De menade att makt och kontroll finns på alla nivåer och plan. Moget resonemang! Man blir glad när de fortsätter att fundera och att de har förmågan att se på makt ur olika perspektiv.

Vecka 43:

Onsdagen ägnades åt Utvägs kontaktpersonsätverk (polis, åklagare, kriminalvård, socialtjänst, hälso- och sjukvård samt kvinnohus). Vi presenterade vårt program på ungefär samma sätt som vi gör när vi är ute i skolorna. Det uppskattades mycket och än fler insåg vikten av förebyggande arbete kring våld i nära relation. Eftermiddagen fick alla sig en duvning i genuskunskap.

Vecka 46:

På en av naturbruksskolorna och träffade en klass med inriktning på skogbruk, 22 elever varav tre tjejer. Vi har nog aldrig varit med om så pratglada elever. De hade många tankar och frågor. Många frågor kring vad som är OK i ett förhållande. Hur ska man veta vad en tjej vill? Både kurator, en lärare och biträdande rektor var med och de var mycket positiva. De vill att vi återkommer. Kurator från en gymnasieskola tar kontakt och vill att vi blir ett inslag i sex och samlevnadsundervisningen på individuella programmet i januari.

Vecka 49:

Summa summarum har vi besökt 49 klasser hittills. Till detta kommer skolpersonal, socialtjänster, ungdomsmottagningar, poliser, primärvården etc. Vi har endast mött seriösa och intresserade elever och har aldrig upplevt något trams. Vi har förstått vikten av att arbeta med dessa frågor bland både elever och personal. Vi tror, eller vet, att vi satt igång många tankar hos de människor vi har mött. Samtliga vill sträva efter att bli bra personer som har goda relationer. Vi har försökt att analysera våldets mekanismer och visat på vikten av bra och jämställda relationer och att det när det går illa finns en utväg. Positivt besked från Länsstyrelsen, vi får fortsätta även nästa år och då på 75 procent!!! Det känns som ett erkännande och att man nu börjar förstå att det är viktigt med förebyggande arbete. •

Ingen ser oss – film som berör och engagerar

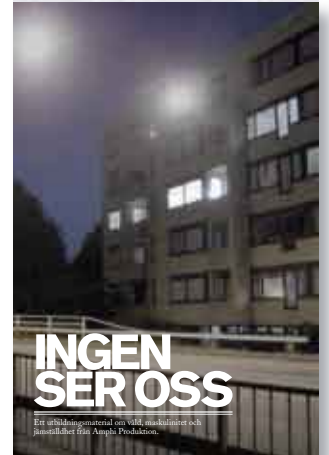
I Skolprojekt Utväg används utbildningsmaterialet och novellfilmen *Ingen ser oss* som utgångspunkt och som en viktig del i skolinformatörernas besök på skolorna.

UTBILDNINGSMATERIALET OCH FILMEN har producerats av Amphi Produktion i Göteborg, på uppdrag av Sveriges Kvinnors Riksförbund, SKR, med stöd från Allmänna arvsfonden.

Filmen premiärvisades på Göteborg Filmfestival 2007 och har sedan dess visats i skolor runt om i landet och i flera större officiella sammanhang, bland annat i Sveriges Riksdag vid starten i Sverige av Europarådets kampanj mot mäns våld mot kvinnor och vid EU-konferenser om jämställdhet.

Ingen ser oss är ett samarbetsprojekt för att skapa metoder för utbildning i kvinnofrid, jämställdhet och maskulinitetsfrågor och för att arbeta förebyggande mot våld.

Ingen ser oss riktar sig såväl till skola som arbetsliv, och syftet är att öka kunskapen kring ämnet och att förändra de strukturer, värderingar och attityder som fungerar som grogrund för våldsamt beteende. Diskussionen om maskulinitet betonar också vikten av att engagera män och unga killar i jämställdhetsarbete. •

Ingen ser oss premiärvisades på Göteborg Filmfestival 2007 och har sedan dess visats i skolor runt om i landet. Filmen handlar i första hand om Martin och hans våldsamma beteende gentemot sin familj, mot hustrun Liv och barnen Frej och Fia. Den handlar också om människor i våldets närhet: grannarna och vännerna.
Foto: Amphi Produktion

Skolprojekt Utväg

SKOLPROJEKT UTVÄG STARTADE 1 januari 2007 som en del av Utväg Skaraborg. Uppgiften är att arbeta med attityder och mot våld i nära relationer, att förebygga, synliggöra, arbeta bort skam- och skuldproblematik, diskutera rådande normer, sprida kunskaper i ämnet och visa att det finns hjälp att få.

Målgrupp:

Elever i årskurs 9 i grundskolan och i årskurs 1 på gymnasiet, men också årskurs 2 och 3 om så önskas. Skolpersonal – företrädesvis lärare, kuratorer, skolsköterskor och skolledare, men också andra personalkategorier i skolan, samt ungdomsmottagningar och skolpolitiker i kommunerna.

Organisation:

Sorterar under Utväg Skaraborg – samverkan för kvinnofrid.

Personalresurser:

Två skolinformatörer: Peter Gustafsson, familjeterapeut inom barn- och ungdomspsykiatri och Utväg Skaraborgs gruppleddare för barn- och ungdomar som upplevt

våld, och Christina Nettelbladh Malm, lärare och genuspedagog. Båda anställda på 50 procent 2007. Under 2008 har tjänstgöringen utökats till 75 procent.

Finansiering:

Bekostats av projektmedel från Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Kostnader för deltagande skolor:

Skolorna som besöks köper utbildningsmaterialet *Ingen ser oss*, som består av en novellfilm och ett handledningsmaterial, till en engångskostnad för obegränsad användning. Skolinformatörernas medverkan är kostnadsfri för obegränsat antal besök.

Kontakt:

Skolinformatör Peter Gustafsson, 0706-17 23 25, peter.gustafsson@utvag.se

Skolinformatör Christina Nettelbladh Malm, 0706-17 27 29, christina.nettelbladh-malm@utvag.se

Verksamhetsledare Ann Wolmar, 0500-41 07 88, 0706-63 84 85, ann.wolmar@utvag.se

www.utvag.se

Utväg Skaraborg – samverkan för kvinnofrid

ARBETET INOM UTVÄG SKARABORG – samverkan för kvinnofrid syftar till att motivera till förändring och att ge stöd och råd till kvinnor, män, ungdomar och barn som lever med eller har levt med våld i nära relationer. Kärnverksamheten består i individuella samtal och gruppverksamhet.

Mål:

Förhindra upprepning av våld, minska förekomsten av våld och på längre sikt att mäns våld inte ska förekomma över huvud taget.

Myndighetssamverkan:

Utväg Skaraborg är en myndighetssamverkan där myndigheterna arbetar utifrån en gemensam plattform i samarbete med andra organisationer. Varje myndighet har eget ansvar att utveckla sin kompetens på området. För att utveckla samarbetet finns ett nätverk med cirka 50 kontaktpersoner. Dessa ska fungera som språkrör mellan Utväg och den egna organisationen och ha spetskompetens i ämnet.

Deltagande kommuner:

Essunga, Falköping, Gullspång, Grästorp, Götene, Hjo, Karlsborg, Lidköping, Mariestad, Skara, Skövde, Tibro, Tidaholm, Töreboda och Vara.

Myndigheter och organisationer:

Polisen, Åklagarmyndigheten, Kriminalvården, Hälso- och sjukvården i Västra Götalandsregionen, Socialtjänsten i Skaraborgs femton kommuner, Kvinnohuset samt kvinnojourerna och brottsofferjourerna i Skaraborg.

Personal:

Verksamhetsledare, en kvinnosamordnare, en manssamordnare, en barnsamordnare och två skolinformatörer. Dessutom är tio gruppleddare knutna till verksamheten.

Gruppverksamhet mars 2008:

Tre kvinnogrupper, två barngrupper och en mansgrupp.

Organisation:

Huvudman är Tibro kommun som skrivit avtal med övriga fjorton kommuner i Skaraborg och med Hälso- och sjukvården i Västra Götalandsregionen. Verksamheten leds av en styrgrupp med representanter för de samverkande parterna. Ordförande är socialchefen i Tibro kommun.

Finansiärer:

Kommunerna i Skaraborg, Hälso- och sjukvården i Västra Götalandsregionen och Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Utväg Västra Götaland

UTVÄG VÄSTRA GÖTALAND INNEBÄR en samverkan mellan myndigheter som kommer i kontakt med mäns våld mot kvinnor i nära relationer; polisen, åklagarmyndigheten, kriminalvården, socialtjänsten och hälso- och sjukvården.

Utväg Västra Götaland, som består av Utväg Skaraborg, som funnits sedan 1996, Utväg Södra Älvsborg, start 2001, och Utväg Göteborg, start 2003, grundar sitt arbete på en gemensam programförklaring, Våga se – kunna handla, som bland annat säger:

- Utväg har en helhetssyn och vänder sig till mannen som utövar våld, till kvinnan som utsätts för våld och till barn och ungdomar som lever eller har levt med våld.
- Vid polisanmälningar om våld sker efter samtycke ett uppsökande arbete från samordnarna.
- Kvinnor och män med aktuell problematik kan själva vända sig till Utväg för hjälp.
- Personal från myndigheter och organisationer kan hänvisa kvinnor, män och barn och ungdomar till Utväg.

Besök och föreläsningar 2007

SKOLPROJEKT UTVÄG med två halvtidsanställda skolinformatorer har under 2007 besökt totalt 50 klasser i grundskolans årskurs 9 och gymnasiets årskurs 1, i några årskurs 2 och 3, och därutöver hållit ytterligare 16 föreläsningar.

Falköping:

Socialtjänsten, 2 föreläsningar
Folkhälsan, 1 föreläsning

Hjo:

Socialtjänsten

Karlsborg:

Socialtjänsten

Lidköping:

De la Gardiegymnasiet, 5 klasser
Socialtjänsten

Mariestad:

Vänergymnasiet, 7 klasser
Vänergymnasiet, personal
Länsträff för skolsköterskor

Skara:

Teglaskolan, grundskola, 6 klasser
Djäkneskolan, grundskola, 5 klasser
Teglaskolan och Djäkneskolan, all personal
Friskolan Metis, 1 klass
Länsträff ungdomsmottagningar, personal

Skövde:

Skövdes praktiska gymnasium, 1 klass

Folkuniversitetet/gymnasium, personal

Kavelbrogymnasiet, all personal

Kavelbrogymnasiet, 5 klasser

Enheten för stöd och utveckling, skolkontoret, Skövde kommun, personal

Resursskolan/grundskola, 1 klass

Tibro:

Fågelviksgymnasiet, 15 klasser
Socialtjänsten

Tidaholm:

Länsträff för skolkuratorer

Naturbruksgymnasier:

Naturbruksgymnasiet Uddetorp, Skara, 3 klasser
Naturbruksgymnasiet Sparresäter, Skövde, 1 klass

Utvägs nätverksgruppträff:

Inbjudna från polis, kriminalvård, åklagarmyndighet, barn- och ungdomspsykiatri, primärvård och socialtjänst.

Personalkategorier som nåtts av föreläsningar:

Lärare, skolkuratorer, skolsköterskor, skolledare, måltidspersonal, elevassistenter, vaktmästare, studie- och yrkesvägledare, fritidspedagoger, barnmorskor, socio-
nomer, fältarbetare, poliser, åklagare, familjeterapeuter, sjuksköterskor, psykologer, kanslisterna och samordnare inom folkhälsan.

Lästips

- Barn som bevittnat våld mot mamma**, forskningsrapport, Kerstin Almqvist och Anders Broberg, 2004
- Barn som ser pappa slå**, Barbro Metell med flera, Gothia förlag, 2001
- Barn som upplever våld**, Maria Eriksson, Gothia förlag, 2007
- Barn som upplever våld av eller mot närstående**, skrivelse från Barnombudsmannen, 2007
- Flickan och skulden**, Katarina Wennstam, Bonniers, 2002
- Föreställningar om hinder och möjligheter i primärpreventivt arbete med mäns våld mot kvinnor i nära relationer**, rapport, Gunnel Hensing med flera, Enheten för socialmedicin, Göteborgs universitet, 2008
- Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer**, regeringens skrivelse 2007/08:39. Beslut väntas tas i riksdagen under våren 2007.
- I skuggan av våldet**, kortfilm/DVD, BUP-Bågen och Rädda Barnen, 2004
- Killar**, Annica Carlsson Bergdahl, Carlssons förlag, 2007
- Kom igen gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter**, Jesper Fundberg, Carlssons förlag, 2005
- Kvinnomisshandel inom äktenskapet: mellan det omöjliga och möjliga**, Margareta Hydén, bearbetad upplaga 2008
- Med uppenbar känsla för stil – ett reportage om manlighet**, Stephan Mendel-Enk, Atlas, 2004
- Meningen med våld**, Per Isdal, Förlagshuset Gothia, 2001
- Mäns våld mot kvinnor**, temanummer Läkartidningen, februari 2008
- Mäns våld mot kvinnor, ett folkhälsoproblem**, Stockholms läns landsting, 2007
- Mäns våld mot kvinnor i nära relationer**, en kunskapsöversikt, Mona Eliasson och Barbro Ellgrim, Sveriges Kommuner och Landsting, 2006.
- När mamma blir slagen – Att hjälpa barn som levt med våld i familjen**, Socialstyrelsen, 2005
- Och han sparkade mamma – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer**, Ami Arnell och Inger Ekbohm, Rädda Barnen, 1999
- Självvärdering som stöd för personal- och verksamhetsutveckling**, Jan Holmer, Institutionen för arbetsvetenskap, 2003
- Utväg – Guider om kön, makt och dig som person**, Sensus studieförbund, 2005
- Var går gränsen?**Handledning för temaarbeten och integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott, BRÅ, 2007
- Våga se – kunna handla**, Utväg Skaraborg – samverkan för kvinnofrid, Socialstyrelsen, 2001
- Våld i samkönade relationer** – en handbok från SKR, Sveriges Kvinnojourers riksförbund, Premiss förlag, 2008
- Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer**, slutrapport, september 2007

Webbtips

Amphi Produktion, www.amphi.se

Barnombudsmannen, www.bo.se

Brottsoffermyndigheten, www.brottsoffermyndigheten.se

Brå – Brottsförebyggande rådet, www.bra.se

JämO, myndighet som övervakar att kvinnor och män har lika rättigheter oavsett kön, www.jamo.se

Killar, www.killar.org

Kvinnofridslinjen, Nationell stödtelefon 020-50 50 50, www.kvinnofridslinjen.se. Öppnades i december 2007, också öppen för anhöriga.

Kvinnofridsportalen, www.kvinnofrid.se

Kvinnojourer i Väst, www.kvinnojour-vast.nu

Män för jämställdhet (och för kvinnofrid och mot mäns våld och övergrepp), www.mfj.se

Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK, www.nck.uu.se

Riksorganisationen Sveriges Professionella Kriscentra för Män, www.rikskriscentraforman.se

ROKS, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, www.roks.se

Rädda Barnen, www.rb.se

Sveriges Kvinnojourers Riksförbund, SKR, www.kvinnojour.com

Utväg Göteborg – samverkan för kvinnofrid, www.krisjourgoteborg.se, Projekt Utväg

Utväg Skaraborg – samverkan för kvinnofrid, www.utvag.se

Utväg Södra Älvsborg – samverkan för kvinnofrid, www.utvag.com

FÖR MER INFORMATION OM SKOLPROJEKT UTVÄG, KONTAKTA:

Skolinformatör Peter Gustafsson
0706-17 23 25
peter.gustafsson@utvag.se

Skolinformatör Christina Nettelbladh Malm
0706-17 27 29
christina.nettelbladh-malm@utvag.se

Verksamhetsledare Ann Wolmar
0500-41 07 88, 0706-63 84 85
ann.wolmar@utvag.se

www.utvag.se

Fler exemplar av denna bearbetade rapport kan beställas via ann.wolmar@utvag.se.

